

A Keresztény Múzeum középkori és reneszánsz (14. - 16. századi) magyar, osztrák és német gyűjteményének alapszintű katalogizálása.

OTKA/NKFI 104215 Posztdoktori támogatás
2013.01.01 - 2017.12.31.

vezető kutató: dr. Sarkadi Emese

A munka menete:

A 2013. januárjában indult projekt a Keresztény Múzeum három, egymással szorosan összefüggő gyűjteményének alapszintű katalogizálását tűzte ki célul. A katalógus összeállítását indokolta, hogy a gyűjtemény, kiemelkedő színvonala és rangja ellenére nem rendelkezett teljeskörű, "summary catalogue"-jellegű publikációval, a korábban közzétett válogatások és esettanulmányok jobbára csak a kiemelt jelentőségű tárgyak ismertségét biztosították és erősítették, a publikációk száma pedig így is jelentősen elmaradt az ország más nagy múzeumainak gyűjteményéhez viszonyítva.

Az anyag sokszínűsége és jelentősége azonban csak úgy értékelhető igazán - mind a szakmai, mind a nagyközönség számára, ha minden darabjára kiterjedő áttekintéssel rendelkezünk, ideértve azokat a tárgyakat is, amelyek kiállításban sosem, de gyakran nyomtatásban sem jelentek még meg a közönség előtt. A katalógus tehát azt tűzte ki célul, hogy olyan, a további kutatások kiindulópontjaként használható online adatbázist állítson össze, amely az adott gyűjteményi egység minden darabjának alapadatait tartalmazza, lehetőség szerint teljes bibliográfiával, a restaurálásra vonatkozó információkkal és az aktuális állapotot rögzítő, lehetőleg több nézetből készült fotóval. Alapadatok összefoglaló jellegű áttekintésére vállalkoztunk, nem volt célunk az egyes műtárgyak teljességre törő elemzése. Néhány esetben mégis indokoltnak tűnt a "Summary Catalogue" keretein túlmutató, bővebb leírás közzétele, így az alapinformációk kiegészültek egy-egy rövid, a tárgy néhány fontos jellegzetességét rögzítő leírással is.

A múzeum történetében először vált így hozzáférhetővé egyik legfontosabb gyűjteményi egységünk teljes anyaga, a közismert és a korábban sosem közölt tárgyak. A korszerű, szabad hozzáférés biztosítása mellett, az ilyen típusú katalógusnak azért is kézenfekvő formája az online verzió, mert ez nyújt lehetőséget a jövőben is az újabb kutatási eredmények folyamatos és gyors megjelenítésére.

A kutatás első éve gyakorlatilag az anyag áttekintésével, megismerével telt, megkezdődött a tárgyak fotódokumentálása, a bibliográfiák összeállítása és megismerése, a restaurátori dokumentációk áttekintése. Ezt követően, 2014 januárja és 2015 márciusa között a projekt Gyes miatt szünetelt, majd a korábbi terveknek megfelelően folytatódott.

Az ilyen típusú, mélységű katalógus összeállításánál komoly nehézséget jelent, hogy nincs mód az egyes tárgyak alaposabb kutatására, részletes megismerésére, stíluskritikai elemzések elvégzésére, történeti, levéltári adatok feltérképezésére, ugyanakkor meg kell határozni a műalkotások keltezését, stílári hovatartozását stb. Éppen ezért alapesetben a tárgyakra vonatkozó legfrissebb kutatási eredményeket vettük alapul és ezeket csak akkor írtuk fölül, ha a munka úgy hozta, hogy, mintegy "véletlenül" fény derült néhány új eredményre.

A szisztematikus, minden tárgyra kiterjedő dokumentációs munka mellett, szerencsére lehetőség nyílt néhány, a munka során feltétlenül eldöntendő kérdés megválaszolására érdekében restaurátori kutatások, vizsgálatok elvégzésére, ezek azonban inkább csak esetszerűek voltak; a most rendelkezésre álló (időbeli és anyagi) keretek nem biztosították ezek következetes elvégzését az egyes tárgyak dokumentálása során. Ct-vizsgálat készült

pl. az ú.n. alistáli Madonnáról, amely jelentős készítéstechnikai ismeretekkel szolgált és a szobor stíluskapcsolatainak tisztázását is megkönnyítette, UV-lumineszcens felvételek készültek több festményről is az átfestések tisztázása érdekében, valamint Tuzson Eszter restaurátor-kutató közreműködésével mikroszkópos faanyagvizsgálat azonosította minden kétséget kizáróan néhány műtárgy alapanyagát. Ebben az időszakban sikerült beszerezni egyes korábbi restaurátori beavatkozásokhoz kapcsolódó kiegészítő dokumentációs anyagot (jobbára munkaközi fényképfelvételeket), és feleleveníteni a Magyar Képzőművészeti Egyetem restaurátor tanszékével korábban már létező kapcsolatokat. Ennek köszönhetően sor kerülhetett néhány műtárgy restaurálására is. Bár a kutatások részletes eredményei nem kerülhettek bele az online katalógusba, hiszen az túlfeszítené az ilyen típusú publikáció kereteit, mégis jelentős mértékben hozzájárultak az alapvető döntések meghozatalához: bizonyos alkotások datálását, stíluskritikai hovatartozását vagy más emlékekkel való összetartozását ezekre a kutatásokra alapozva lehetett biztonsággal meghatározni.

A 2016-os év végére az online katalógus anyaga elkészült, és 2017 első felében az interneten hozzáférhetővé vált egy, mindenki számára hozzáférhető, kereshető online adatbázis formájában.

Konkrét eredmények:

A gyűjtemény felépítése:

A tárgyak teljeskörű áttekintése érdekes képet rajzolt ki a bemutatott gyűjtemény történetére és felépítésére vonatkozóan.

Az alkotások egy jelentős csoportja Simor János érsek, hercegprímás gyűjtéséből való. Az esztergomi egyházmegye területéről begyűjtött tárgyak egyúttal a prímásnak a magyarországi középkor iránti érdeklődését is illusztrálják. Bár kortársaihoz hasonlóan maga is szenvedélyesen gyűjtötte a középkori Itáliai, Németalföldi festményeket, a középkori Magyarország alkotásaira irányuló figyelme művelt széleslátókörűségét igazolja. Így került a hercegprímási gyűjteménybe a gamszentbenedeki bencés kolostor későközépkori berendezésének számos darabja, de MS mester híres tábalképei is. Mindeközben, megbízottai révén Simor folyamatosan figyelte a nemzetközi műtárgypiacot, de főpapi kapcsolatai is számos kiemelkedő jelentőségű műtárgyhoz segítettek hozzá: a kölni Schnütgen kanonoktól származó tárgyak, vagy a Dengler regensburgi dómvikáriustól vásárolt tábalképek a Keresztény Múzeum gyűjteményének rangos darabjai.

Az itt tárgyalt emlékeknek a legnagyobb csoportja azonban Ipolyi Arnold egykori egri kanonok, később besztercebányai-, majd élete végén nagyváradi püspök gyűjteményével került a múzeumba. Sajnos ezeknek a tárgyaknak az esetében csak ritkán vagyunk tisztában eredeti használatuk helyével vagy az Ipolyi-gyűjteménybe való bekerülés módjával, mivel a püspök hagyatékában nem maradtak fenn vásárlási naplók. Jól azonosíthatóak a bécsújhelyi rézmetszőtől, Blasius Höfeltől feltehetően a bécsi Karl Lemannhoz került gyűjteményből megvásárolt, elsősorban bécsi és bécsújhelyi eredetű tárgyak. Ugyanakkor, annak ellenére, hogy levelezésekből tudunk Ipolyi augsburgi, müncheni, frankfurti, kölni vásárlásairól, vásárlási naplók hiányában a további kutatás feladata lesz tisztázni, hogy a gyűjtemény egyes darabjai pontosan melyik vásárlási helyszínhez köthetőek. Hasonlóképpen nehéz feladatot jelent a püspök magyarországi gyűjtéseinek, részben Besztercebányai püspökségének idejére tehető, részben a Szepesség, Sáros vidékén tett gyűjtőútjaihoz köthető műtárgy-beszerzések azonosítása, az eredeti származási helyek kiderítése. Mindezek ellenére komoly előrelépést jelentett, hogy, bár a püspöki gyűjteményről korábban rendelkezésre álló szűkszavú összeírások sok esetben csak teljesen bizonytalanul vagy egyáltalán nem tették lehetővé a tárgyak azonosítását, ezzel szemben a 2012-ben közzétett, a nagyváradi püspöki levéltárban előkerült hagyatéki dosszié több olyan leltárat is tartalmaz, amely a korábbiaknál

részletesebb leírásokat ismertet. Ezáltal lehetővé vált az Ipolyi-gyűjtemény tárgyainak pontos azonosítása és megfeleltetése a Keresztény Múzeum gyűjteményében fellelhető darabokkal. Az azonosításokat, a leltárak megfelelő szöveghelyeit ellenőrizhetőségük végett az online katalógus megfelelő "proveniencia" rubrikájában közöltük.

A gyűjtemény tárgyainak fennmaradó része Csernoch János és Serédy Jusztinián érsek idején került a múzeumba, részben az egyházmegye területéről történő vásárlások, részben (még a negyvenes években is!) a műkereskedelemből történő beszerzések révén.

Proveniencia-kérdések: mi a magyar?

A három gyűjtemény együtt való tárgyalása indokolt volt egyrészt azért, mert a magyarországi, osztrák illetve német területekről származó műalkotások stílusa nagyon sok esetben közös forrásra vezethető vissza vagy művészettörténeti, stiláris szempontból egymással összefüggő. Másrészt viszont szétválasztásuk azért is veszélyes, mert alapos művészettörténeti, stíluskritikai és provenienciátörténeti vizsgálatok elvégzése előtt a tárgyak egy részének az esetében nem volt biztonsággal elkülöníthető, hogy azok a középkorban magyarországi, osztrák vagy német helyszínhez kapcsolódtak. A katalógizálás során néhány esetben mód nyílt arra, hogy a kutatás ilyen jellegű korábbi tévedéseire rávilágítsunk, más esetben csak a bizonytalanságot volt lehetőségünk jelezni, ez azonban egyúttal megszabja a további kutatások irányát. Ilyen például az arnyosmaróti tábképek esete, amelyek az ú.n. "aranyosmaróti mester" alkotásaiként váltak ismertté. A tárgyak dokumentálása során arra hívtuk fel a figyelmet, hogy az egyetlen biztos adat a képekkel kapcsolatban, hogy azok az 1920-as években az aranyosmaróti plébániáról kerültek be a Keresztény Múzeumba, hogy azonban a középkori helyük is Aranyosmaróton lett volna, az meglehetősen kérdéses. Hasonló a helyzet azzal a tárgycsoporttal, amelynek darabjai szintén az 1920-as években kerültek a csegöldi görög-katolikus parókiáról a múzeum tulajdonába, korábban viszont Rómer Flóris a Vécsey-család gyűjteményében látta őket. Magángyűjteményből való származásuk tehát azt valószínűsíti, hogy nem Csegöld középkori templomához köthetőek, hanem eredeti használatuk helye különböző és csak részben magyarországi helyszínekkel függ össze.

Történeti és művészettörténeti összefüggések:

Az áttekintő jellegű katalógizálás egyik legjelentősebb hozadéka a szóban forgó gyűjteményi egységben mintegy 150 különböző leltári számon nyilvántartott tárgy egységekbe való rendezése. Számos különálló szobor, táblakép gyűjteményen belüli összetartozását sikerült igazolni, olyan összefüggéseket, amelyek korábban nem voltak ismertek, vagy - ha fel is bukkantak a 19. századi szakirodalomban, később teljesen feledésbe merültek. Ilyen pl. az 54.11-12-13 és az 56.493-494 leltári számon nyilvántartott szárnyasoltár töredékeinek helyzete. Amint ezt a szakirodalom korábban is feltételezte, a női szenteket ábrázoló, 54.11 és 54.12 leltári számú merevszárnyak, valamint a Krisztust és az apostolokat mutató, 54.13-as leltári számú predella eredetileg egyazon szárnyasoltárhoz tartozott. A merevszárnyak hátoldalán vörös-zöld színezésű, egyszerű indaornamentika látható, keretezésük nyilvánvalóan utólagos. A méretbeli egyezés és stiláris hasonlóság alapján elképzelhetőnek tartjuk, hogy az ünnepi oldalukon Jézus gyermekségének jeleneteit mutató, 56.493 és 55.494 leltári számú mozgósárnyak eredetileg szintén ehhez a retábulumhoz tartoztak (erre utal az Ipolyi-gyűjtemény leltárának leírása is). Blasius Höfel gyűjteményében pedig a négy oltárszárny és a predella egy Mária koronázását mutató oltárszekrényvel együtt, teljes szárnyasoltárként volt nyilvántartva. Az oltárszekrényt mindaddig nem sikerült azonosítani, a predella szerkezete azonban inkább arra utal, hogy az oltár közepén nem szekrény, hanem festett ábrázolás állhatott.

Ilyen típusú összefüggést sikerült a tárgyak megfigyelése során rekonstruálni az 56.492 leltári számú szárnyasoltárnak és két merevszárnyának (55.108-109) esetében is. Az oltár középképén Mária halálának (elszenderedésének) jelenete, a bal oldali oltárszárny belső oldalán Krisztus az Olajfák hegyén és a Keresztrefeszítés, míg a külsőn az Angyali Üdvözlés Gábiel arkangyala látható. A jobb oldali szárnyon a Keresztvitel és Krisztus feltámadása, a hátoldalon az Angyali üdvözlés Máriaja jelenik meg. Blasius Höfel gyűjteményében két, Alexandriai Szent Katalint és Szent Borbálát ábrázoló oltárszárnyal (55.108, 55. 109) és egy, a Keresztvitelt mutató predellával (55.110) összeszerelve volt kiállítva. A predella nem tartozott eredetileg az oltárhoz, ám a két női szentet mutató táblakép az oltár két merevszárnya volt, stílusuk, kivitelezésük technikai részletei és méreteik egyaránt ezt igazolják.

A szisztematikus munka részét képezte a táblaképek feliratainak lehetőség szerint pontos átírása, a korábbi, esetleg téves vagy pontatlan olvasatok javítása. Ez a tevékenység is jelentős eredményeket hozott több esetben. A korábban Heinperger Istvánné epitáfiumaként ismert táblakép, Martin Schongauer metszetét kompozíciós előképként felhasználva ábrázolja Mária halálának jelenetét. Az emléket állíttató férj nevének helyes, Stefan Geinperger-ként való olvasata lehetővé tette a személynek írott forrásokban való azonosítását is. Az erről szóló tanulmány Majorossy Judittal (akinek a feliratok kiolvasását is köszönöm) együttműködve készül.

Az 55.81 leltári számú, Ipolyi Arnold gyűjteményéből származó táblaképet korábban magyarországi eredűként tartották számon. Az egykori bal oldali oltárszárny belső oldalán Szent Margit sárkányon taposó alakja látható. A szent lábánál, a festmény bal alsó sarkában fehér színű rendi viseletben szerzetes-donátor térdel, előtte az azonosítását szolgáló minuszkulás felirat. Az oltárszárny külső oldalán Szent György szintén sárkányon taposó páncélos alakja látható. A feliratot a Keresztény Múzeum 1964-es katalógusa érthetetlen okokból tévesen vonatkoztatta a Bars megyei Lekér bencés apátságára, és tévesen azonosította a donátort ciszterci öltözetűként. A képek stílusa, akárcsak a Szent György páncéljának bizonyos részletei arra utalnak, hogy a táblakép az 1480-as években, a legvalószínűbben bajor vidéken készülhetett. Ezt a feltételezést támasztja alá a felirat szövege is, amely minden kétséget kizáróan a bajor Griesbach Sankt Salvator premontrai kolostorára utal, és amely lehetővé teszi a donátor azonosítását is a kolostor egykori apátjával, Erasmus Pöchingerrel. Az eredmény azért is jelentős lehet, mert maga a kolostor a 17. században elpusztult, és bár inverntáriumi és számos hozzá kapcsolódó forrás fennmaradt, berendezéséről az eddigiekben gyakorlatilag semmit sem lehetett tudni.

Természettudományos vizsgálatok:

A természettudományos vizsgálatok a múzeumi kutatásnak szinte kötelező velejáróivá váltak a 21. században. Az így nyerhető adatok objektív bizonyítékokkal szolgálnak olyan kérdésekben, amelyek korábban csak sejthetőek voltak. Kutatásunk során az alistáli Madonna dokumentálása közben olyan elképzelések merültek fel, amelyek alátámasztására CT-vizsgálat révén volt lehetőség. Az esztergomi Vaszary Kolos kórház támogatásának köszönhetően kerülhetett sor a vizsgálatra, amely a mester által alkalmazott szokatlan készítéstechnikai megoldásokkal összefüggő meglepő felfedezésekre nyújtott lehetőséget.

A vizsgálat legjelentősebb eredménye, hogy a szobor gyakorlatilag egyetlen fatörzsből készült. Az ilyen nagyméretű szobrok esetében egyébként viszonylag elterjedt megoldástól eltérően, itt az erősen kiemelkedő részek nem készültek külön fából, hanem egyetlen, nyilván jelentős átmérőjű hársfatörzsből, együtt faragta ki ezeket a szobrász. A megoldás jelentős szobrászi tudásról árulkodik. Valószínűleg ezzel az eljárással függ össze egy másik faragási különlegesség is. Az oltárszekrényben álló szobrokat az esetek

többségében hátulról (ahonnan sosem voltak láthatóak, hiszen hátoldaluk az oltárszekrény hátlapjához illeszkedett) kimélyítették, részben a tárgy súlyát csökkentve ezzel, részben hogy a törzs belét eltávolítsák és így lehetőség szerint elkerüljék a faanyag alakváltozása következtében kialakuló hasadások, repedések keletkezését. Az alistáli szobrot kimélyítették ugyan hátulról, ám a bél megmaradt, valószínűleg azért, mert csak így volt a törzs átmérője elég ahhoz, hogy a teljes alakot kifaraghassák belőle. Ennek és egyéb növekedési sajátosságnak, fahibának következtében azonban számos sugárirányú repedés, elválás és hasadás jelent meg a szobron, amelyeket javítani kellett. A javítások jellege, mérete jól láthatóvá vált a CT-felvételen olyan helyeken is, ahol szabad szemmel nem is volt sejthető. Valószínűleg ilyen jellegű javításokkal függnek össze azok a hatalmas méretű szegek is, amelyek a Madonna fejében és testének különböző részein is feltűntek a vizsgálat során. Mindezek alapján úgy tűnik, a szobor alkotója gyakorlott, bravúros megoldásokat alkalmazó mester volt, nagyméretű szobrok kivitelezésére berendezkedett, minden bizonnyal jelentős megbízásokat teljesítő műhely tagja. A felismerések jelentősen megkönnyítik a szobor stíluskapcsolatainak meghatározását is.

Publikációk, konferenciák:

Mivel a fenti és számos más, ezekhez hasonló eredmény közzétételére nem vagy csak igen lakonikusan volt lehetőség az online katalógus formai keretei között, és a támogatás összegéből is fennmaradt még egy jelentősebb, erre a célra fordítható összeg, az eredetileg 2017 márciusában befejeződő projekt meghosszabbítását kértük. A hosszabbítás kilenc hónapja alatt pedig az így felgyűlt eredményekből a nagyközönség számára is érthető és élvezhető, ám a szakma számára is számos újdonságot közlő múzeumi kalauz készült. A gyűjteményi egység mintegy 50 tárgyát hat fejezetben bemutató katalógus két nyelven: magyarul és angolul kerül az olvasók elé a 2018-as év folyamán. A számos, korábban ismeretlen fényképet, részletfelvételt is tartalmazó kötet kézírata elkészült, fordítása folyamatban van, nyomtatására várhatóan 2018 tavaszán kerül sor.

A kutatás folyamán a múzeumi munka részeként is többnyire kiállítási katalógusokban sikerült az eredményeket közzétenni. 2014-ben, a kölni Schnütgen Museum szervezett nagyszabású kiállítást annak ünnepére, hogy a Három Királyok ereklyéje 850 évvel korábban érkezett Kölnbe. A kiállításon a Keresztény Múzeum két táblaképpel képviseltette magát, amelyek a kiállítás német és angol nyelvű katalógusában is külön katalógustétellel jelentek meg.

2015-ben a Keresztény Múzeum 150 kiemelkedő műtárgyat mutattuk be a St. Pölteni Diözesanmuseumban. A kiállítás katalógusában egy fejezet a középkori magyarországi, német és osztrák területekről származó tárgyakkal foglalkozott, így számos tárgy kutatásának legfrissebb eredményeit tehetjük hozzáférhetővé a nemzetközi közönség számára. (A katalógustételek hosszát és jellegét figyelembe véve ezen esetekben nem volt mód a támogatás feltüntetésére, ehhez a kiadók nem járultak hozzá)

A Magyar Királyság igen magas színvonalú középkori művészetének a nemzetközi publikummal való megismertetését tűzte ki célul az a kiadvány, amely a Viella kiadónál *L'arte dell'Ungheria medievale* címen jelenik meg, várhatóan 2018 folyamán. A kötetben a Keresztény Múzeum általunk kutatott gyűjteményének jelentőségéről írtunk rövid összefoglalót.

Az elkészült online katalógusról szóló első beszámoló a frissen indult MuseIKON című egyházművészeti folyóirat első számában jelent meg.

A projekt utolsó évében több konferencián is beszámoltunk a munka eredményeiről:

Szerzetesi önreprezentáció. Egyházi donátorok a Keresztény Múzeum néhány 15. századi táblaképén. "Egyéni érdek –közérdek". Konferencia az Eszterházy Károly Egyetem Történettudományi Intézetében. Eger, 2017. márc. 7-8.

Sculptura Fecioarei din Dolny Stal si altarele bisericii Sf. Martin din Bratislava. Probleme stilistice si investigatii tehnice. (Az alistáli Madonna szobra és a pozsonyi Szent Márton dóm oltárai. Stíluskritikai és szobrászat-technikai kutatások) "Parohia medievals ca loc al convergentei: institutie, comunitate, cult si monument". (A középkori parókia. Intézmény, közösség, hit és műemlék) Konferencia a Román Tudományos Akadémia Művészettörténeti Intézetének szervezésében, Kolozsvár, 2017. október 6-7.

Ipolyi Arnold nagyvárad püspök gyűjteménye a Keresztény Múzeumban. Proveniencia-kérdések. A Magyar Tudomány Napja Erdélyben. Művészettörténet Szekció. Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 2017 december 9.

A kutatás haszna:

Az online közzétett katalógus minden kétséget kizáróan hozzájárul a gyűjtemény ismertségének növekedéséhez, amely várhatóan a látogatószámot is növeli. Egyúttal a szakmai érdeklődés is élénkül a múzeum tárgyai iránt, hiszen a közzétett fényképfelvételek és új nemzetközi összefüggések számos, eddig ismeretlen vagy csak szűk körben ismert tárgyra és kutatási kérdésre hívta fel a figyelmet.

Mindezzel összefüggésben várhatóan megélénkül a külföldi intézményekkel, kutatókkal való kapcsolat, nő a kölcsönzési kérelmek és fotókérések száma.

A katalógus tehát szakmai, társadalmi és gazdasági hozadékot egyaránt jelent majd reményeink szerint a múzeum számára.

A múzeum egyéb tevékenységeiben való részvétel:

A kitűzött tervek szerint a kutatás elvégzése és a katalógus elkészítése mellett, a projekt ideje alatt részt vállaltunk a múzeum hétköznapi muzeológusi munkájában. Ez magában foglalt leltározási feladatokat, a gyűjtemény digitális adatbázisának naprakészen tartását, a könyvtári állomány bővítését a kutatás tárgyához tartozó szakkönyvek révén. Részt vettünk fotóigénylési és kölcsönzési ügyintézésben, szoros volt a gyűjtemény tárgyaival foglalkozó restaurátorokkal való kapcsolattartás és együttműködés. Komoly eredményt jelent a MKE restaurátor tanszékével folytatott, megújított együttműködés. Tevékenyen vettünk részt különböző múzeumi rendezvényeken: Múzeumok éjszakáján, pedagógusok éjszakáján stb. Folyamatosan tartottunk szak- és tematikus vezetéseket magyar- és idegen nyelven a múzeumba látogató csoportoknak, egyetemi hallgatóknak, érdeklődőknek. Különösen a kutatás témájával összefüggésben folyamatosan foglalkoztunk szakmai adatszolgáltatással mind belföldi- mind külföldi szakemberek számára, megélénkült a külföldi intézményekkel való kapcsolattartás. A projekt időszakában több hallgatót is fogadtunk, irányítottunk őket szakmai gyakorlatuk, szakdolgozatot, doktori disszertációt előkészítő kutatómunkájuk során.

A Keresztény Múzeum online katalógusa: <http://www.keresztenymuzeum.hu/collections.php?mode=intro&cid=11&vt=>